

Received: October 26, 2018
Accepted: April 05, 2019
Published Online: June 30, 2019

AJ ID: 2018.07.01.ECON.03
DOI: 10.17093/alphanumeric.475155
Research Article

Examining the Factors Affecting the Employment Increase of Enterprises in Turkey

Özlem Yorulmaz, Ph.D.*

Assoc. Prof., Department of Econometrics, Faculty of Economics, Istanbul University, Istanbul, Turkey, yorulmaz@istanbul.edu.tr

Selay Giray Yakut, Ph.D.

Assoc. Prof., Department of Econometrics, Faculty of Economics, Marmara University, Istanbul, Turkey, selaygiray@marmara.edu.tr

N. Melis Esenyel İçen

Res. Assist., Department of Econometrics, Faculty of Economics, Istanbul University, Istanbul, Turkey, melis.esenyel@istanbul.edu.tr

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Süleymaniye Mahallesi, Prof. Sıddık Sami Onar Cd. İ.Ü. Merkez Yerleşkesi No:1, 34116 Fatih, İstanbul, Türkiye

ABSTRACT

An increase in employment is an important dynamic that contributes to the growth of countries. Labor force, technology, size and age of enterprises are defined as effective factors in the literature. Nevertheless, trouble-free processes in financial opportunities, infrastructure and regulatory agencies have supportive effects. Troubles in these processes are known as obstacles to growth of enterprises. In this study, dynamics and obstacles, as well as other factors that affect employment increase have been analyzed using World Bank Enterprise Survey (2015) for 6006 enterprises that are operating in Turkey. With reference to knowledge in this survey, the increases in the number of employees between the years of 2012 and 2014 were calculated. These increases were transformed into a categorical variable. The relationship between this categorical variable with the gender of executives, educational level of executives, the industry that enterprise belongs to, the age of the enterprise, the size of enterprise and obstacles were investigated. Multiple correspondence analysis and logistic regression were used in the analysis. According to the findings, the age of the enterprises, the educational level of executives, the industry that the enterprise belongs to, inadequately educated employees, political instability as well as tax administration have an effect on increases in employment.

Keywords:

World Bank Enterprises Survey, Logistic Regression, Correspondence Analysis

Türkiye'deki İşletmelerin İstihdam Artışını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi

ÖZ

İstihdam artışı ülke ekonomisinin büyümesine katkıda bulunan bir dinamiktir. Literatürde, beşeri sermaye, teknoloji, işletmelerin büyüklüğü ve yaşı işletmelerin büyümesinde etkili olan faktörler olarak sıralanır. Bununla beraber altyapıda, finansal olanaklarda ve düzenleyici kuruluşlarda sorunsuz işleyiş işletmelerin büyümesi üzerinde destekleyici bir etkiye sahiptir. Ancak bu yapıda karşılaşılan aksaklıklar, işletmelerin büyüme konusunda karşılaştıkları engellerdir. Bu çalışmada, istihdam artışını etkileyen dinamikler ve yanı sıra engeller, Dünya Bankası'nın düzenlediği 2015 yılı İşletme Anketlerinden faydalanılarak, Türkiye'de faaliyet gösteren 6006 işletme üzerinden değerlendirilmiştir. Bu ankette yer alan 2012 ve 2014 yılı çalışan sayıları bilgisinden hareketle istihdam artışları hesaplanmış ve bu artışlar kategorik veriye dönüştürülmüştür. Elde edilen bu kategorik değişken ile yöneticilerin cinsiyeti, eğitim düzeyi, işletmenin yer aldığı sektör, işletmenin yaşı, büyüklüğü, işletmelerin karşılaştıkları engeller arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada çoklu uyum analizi ve lojistik regresyon analizlerinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, işletmenin yaşı, yöneticinin eğitim düzeyi, sektör, yetersiz eğitilmiş işgücü, politik istikrarsızlık ve vergi yönetimi işletmelerin istihdam artışı üzerinde etkili olan değişkenlerdir.

Anahtar Kelimeler:

Dünya Bankası İşletme Anketi, Lojistik Regresyon, Uyum Analizi

1. Giriş

İşletmeler üretim faktörlerini kullanarak kar amacı güden ve bununla birlikte kurulduğu ülkeye sosyal fayda sağlamayı amaçlayan bir üretim birimidir (Bayram, 2017). Temel amacı kar elde etmek, topluma hizmet etmek ve büyümek olan işletmelerin önemi, teknoloji ve sosyoekonomik koşulların gelişmesiyle birlikte gittikçe artmaktadır. Ülke ekonomisi için işletmelerin önemi, ekonomik ve sosyal açıdan ayrı ayrı ele alınmaktadır (Onaral, 2015). Ülke ekonomisinde üretim fonksiyonu olarak faaliyet göstermesi, yaratıcı olması, bölgelerin ekonomik açıdan gelişmesine yardım etmesi ve tasarrufların artmasını sağlaması, işletmelerin ekonomik önemleri arasındadır. Bununla birlikte işletmelerin, işsizliğin azalması, çevre kirliliğinin önlenmesi, tüketicinin korunması, çalıştırdığı personeller için gerekli çalışma koşullarının sağlanması gibi sorumlulukları da kuruldukları ülke için sosyal açıdan önemini ortaya koymaktadır (Onaral, 2015).

İşletmelerin piyasada hem üretici hem de tüketici olarak iki yönlü bir işlevi vardır. Üretim işlevini gerçekleştirirken diğer işletmelerden ya da kuruluşlardan emek, sermaye gibi üretim faktörleri ve mal/hizmet satın alan işletmeler, tüketim işlevini gerçekleştirirken de ürettikleri mal ve hizmeti tüketicilere ve diğer işletmelere satarlar. Bu bağlamda Ar-Ge faaliyetlerinin gelişmesi işletmelerin üretim miktarının artmasını sağlaması ve birim maliyetlerini azaltması bakımından büyük fayda sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Ar-Ge faaliyetlerinin çok masraflı olmasından dolayı bu çalışmalar ancak büyük ölçekli işletmeler tarafından sürdürülebilmektedir. Büyük ölçekli işletmeler teknolojinin sağladığı tüm olanaklardan faydalanabildikleri için daha fazla üretim yaparlar ve bu sayede talep yoğun dönemlerde yüksek kar elde edebilirler. Ayrıca sermayeleri yeterli olduğu için küçük işletmeler için mümkün olmayan yatırım olanaklarına sahip olan büyük işletmeler, piyasada tekel gücüne sahip olabilirler (Onaral, 2015). Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), sermaye yetersizliği, kredi bulmada yaşanan güçlük vb. sıkıntılar yaşamakla birlikte ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenme, piyasa koşullarına çabuk adapte olma gibi üstünlükleri de vardır. KOBİ'ler birçok ülke ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle dünya genelinde hükümetler ekonomik büyümeyi teşvik etmek için KOBİ sektörünün gelişimine odaklanmaktadır. KOBİ'ler sadece gelişmekte olan ülkeler için değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de son derece önemlidir. Gelişmekte olan ülkeler özellikle istihdam artışının sağlanmasına odaklanırken, gelişmiş ülkeler yeni girişimcilerin desteklenmesine odaklanmaktadır (Akman, 2007). Ülkemizde de KOBİ'ler, ekonomik ve sosyal açıdan son derece önemli olup, politika ve stratejilerin belirlenmesine etkin bir role sahiptir (Beysi, 2018). KOBİ'lerin ülkemize, kaynak verimliliğinde artış sağlanması, ekonomide denge unsuru olması, düşük vasıflı eleman istihdam edilmesi gibi birçok yararı bulunmaktadır. Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan işsizliğin azaltılmasında KOBİ'lerin oynadıkları rol göz önüne alındığında, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için KOBİ'lerin sayısının artırılması ve büyümesinin sağlanması gerekli bir amaçtır. Türkiye'de toplam girişim sayısının %99.8'ini, istihdamın %74.2'sini, maaş ve ücretlerin %54.7'sini, cironun %63.8'ini, faktör maliyetiyle katma değer (FMKD) %52.8'ini maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %53.3'ünü KOBİ'ler oluşturmaktadır (TÜİK, 2015). Tüm bu rakamlar KOBİ'lerin Türkiye için önemini yansıtmaktadır.

İşletmeler için büyüme doğal bir olgudur. İşletmeler yapısı gereği canlılarda olduğu gibi doğar büyür ve ölür (Kadrizade, 1986). Pazar payını arttırmak, nüfus ile birlikte artan talepleri karşılamak vb. işletmeleri büyümeye iten sebeplerdendir. Bununla birlikte büyüme ile büyüklük arasındaki yapısal farklılığa da dikkat çekmek gerekmektedir. Büyüklük, işletmenin belli bir dönemde hali hazırdaki yapısını ifade eden bir göstergedir. Büyüme ise, iki farklı dönemde büyüklükte meydana gelen değişimdir. Üretim miktarı, çalışan sayısı, aktif hacmi, satış hacmi, yıllık net kar, öz sermaye işletmelerin büyüklüğünü ölçmek için en çok kullanılan göstergeler arasındadırlar (İskenderoğlu, 2008).

Külahçı (1988) ve Alpuan vd., (1993)'e göre;

- Kaynakların miktarının artması,
- Çalışan sayısının artması,
- Çalışanlara belirli bir süre içerisinde ödenen ücret ve aylıkların toplamının artması,
- Kullanılan enerji miktarının artması,
- Satışlar, aktifler, harcamalar, brüt kar ve yatırımların artması,
- Faaliyetlerin ve fonksiyonların genişliği ve sayılarının artması,
- Ürünler ve ürün hattı sayısının artması,
- Organizasyona bağlı birimlerin sayısı ve uzmanlaşma derecesinin artması,
- Sermaye miktarının artması,
- İşletmede kullanılan makine ve tezgahların sayısının artması,
- Kullanılan yerlerin hacminin artması,

İşletmelerde büyümenin göstergesi olarak kullanılabilir. Görüldüğü gibi işletmenin başarısının geleneksel ölçümleri, çalışan sayısı veya kar, ciro ve yatırım getirisi gibi finansal performansa dayalıdır (Barkham vd., 1996; Forsaith ve Hall, 2000). İşletmelerin başarılı sayılabilmeleri için kar veya ciro artışı ve/veya çalışan sayısında artış sağlaması gerekir. Yukarıda da bahsedildiği gibi işletmelerde büyümenin birçok farklı tanımı ve bu büyümeyi ölçmenin farklı yolları vardır. Bu çalışmada işletmelerde büyümeyi ölçmek amacıyla, Dünya Bankası'nın düzenlediği 2015 yılı İşletme Anketine dayalı, istihdam verileri kullanılmıştır. Ankette yer alan 2012 ve 2014 yılı çalışan sayıları bilgisinden hareketle istihdam artışları hesaplanmış ve bu artışlar kategorik veriye dönüştürülmüştür.

İşletmelerin büyümesinde etkili olan birçok değişken vardır. Aşağıdaki değişkenler;

- Büyüklük: Genellikle küçük işletmeler daha hızlı büyümektedir.
- Yaş: İşletmenin yaşı artması büyüme üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Jovanovic, 1982; Evans, 1987a; Yasuda, 2005)
- Sektör: İşletmenin büyümesi üzerindeki etkisinin yönü kesin değildir.
- Yasal yapı: İşletmenin büyümesi üzerindeki etkisi kesin değildir.

- Coğrafi bölge: İşletmenin kurumuş olduğu bölgenin coğrafi özellikleri işletmenin büyümesi üzerinde olumlu ve olumsuz etki yapabilir.
- Pazar büyüklüğü: İşletmenin faaliyet gösterdiği pazarın büyüklüğü ile işletmenin büyümesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır.
- Ürün çeşitliliği: İşletmenin büyümesi üzerinde olumlu etki yapmaktadır.
- Makroekonomik faktörler: Faiz oranı, enflasyon oranı, milli gelir gibi makroekonomik faktörler,

işletmelerin büyümesinde etkili olan faktörlerden bazılarıdır (Geroski, 2002; Cooney ve Malinen (2004); Coad, 2007). Bu çalışmada işletmenin büyümesinde etkili olduğu düşünülen işletmenin yaşı, büyüklüğü, sektör, yöneticinin cinsiyeti ve eğitim düzeyi değişkenleri üzerinde durulmuştur.

2. Literatür

İşletmelerin performansını etkileyen faktörleri anlamak, yönetim ve organizasyonlar üzerinde çok çalışmanın temelinde yatmaktadır (Cliff, 1998). İşletmelerin performansını ve/veya büyümesini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörlere yönelik literatürde çok fazla çalışma bulunmaktadır. Yöneticilerin cinsiyetine göre işletmelerin performanslarını karşılaştıran çalışmalar, kadınların yönettiği işletmelerin büyük çoğunluğunun erkeklerin yönettiği işletmelerden daha küçük olma eğiliminde olduğunu göstermektedir (E. Fischer, 1992; Fischer vd., 1993; Fairlie ve Robb, 2009; Singh vd., 2001; Watson, 2002; Harrison ve Mason, 2007; Zampetakis vd., 2016) Bununla birlikte kadınlar ve erkekler tarafından yönetilen işletmeler arasında finansal performans ve işletmenin büyümesi açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların bulunmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Johnsen ve McMahon, 2005).

Öncelikle, zayıf mali ve yasal kurumların büyük veya küçük firmaların büyümesi önünde daha fazla engel oluşturup oluşturmadığı açık değildir. Büyük şirketler finansal piyasalar ve finansal araçlar tarafından yürütülen sermaye tahsis fonksiyonlarının çoğunu içselleştirmektedirler. Bu nedenle, finansal piyasaların ve kurumların gelişimi orantısız olarak küçük firmalara fayda sağlamalıdır (Beck, Demirgüç-Kunt ve Maksimovic, 2005). Porta vd. (1998), yasal ve finansal sistemlerdeki farklılıkların, firmaların finansal politikalarında ve performansında ülkeler arasındaki varyasyonların çoğunu açıklayabileceğini savunmaktadır. Rajan ve Zingales (1998), daha iyi finans sistemleri olan ülkelerde dış finansmana bağımlı olan sanayilerin daha hızlı büyüdüğünü göstermektedir. Wurgler (2000), kaynakların üretken sektörlere tahsis edildiği oranın finansal sistemin gelişimine bağlı olduğunu ve Love (2003) yatırımın nakit akışına duyarlılığının finansal gelişmeye olumsuz etki ettiğini göstermiştir. Bravo-Biosca vd. (2016) çalışmalarında iki sonuca varmışlardır. Birincisi; iyi işleyen finansal sistem, finansmana bağlı sektörlerde işletme büyümesinin daha dinamik olmasını sağlamaktadır. İkincisi; sıkı istihdam koruma mevzuatının, emek ve araştırma yoğun olan sektörlerde işletmelerin daha az büyümesine sebep olduğunu göstermişlerdir. Elde edilen bu sonuçlar, çevresel etmenlerin işletmelerin büyümesi üzerindeki etkilerinin değişken olduğunu göstermektedir. Bu sonuca benzer şekilde, Zhou ve de Wit (2009) de, Hollanda'daki 523 KOBİ ile yaptıkları çalışmalarında, çevresel etmenlerin işletme büyümesini etkilemedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Magoutas vd. (2011)'nin Yunanistan'daki üretim sektöründe faaliyet gösteren 287 işletme için yaptıkları çalışmalarında, eğitimin işletmelerin büyümesini ve ekonomik performansını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Queiró (2016), yöneticileri üniversite mezunu olan, ortalama 40 yaşındaki işletmeler ortalama katılımının 12 katı kadar çalışanı istihdam ederken, ilkokul mezunu yöneticileri olan işletmeler arasında bu oranın ikiden az olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Queiró (2016), yöneticilerini daha yüksek eğitim düzeyine sahip yöneticiler ile değiştiren işletmelerin, benzer yapıya sahip işletmelere kıyasla büyüme oranlarında keskin bir artış yaşadığı sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde işletmenin büyüklüğünün ve yaşının, işletmelerin büyüme oranları üzerinde etkili olduğunu öne süren çalışmalar da bulunmaktadır. Evans (1987a, 1987b) işletmenin büyüklüğü ve yaşı arttıkça, büyüme oranlarının azaldığını ortaya koyan çalışmalardan bazılarıdır. Jovanovic (1982), Cooley ve Quadrini (2001), Klette ve Kortum (2004) ise bu ilişkiyi açıklayabilecek yapısal modeller geliştiren çalışmalar arasındadır. Zhou ve de Wit (2009), işletmelerin büyümesindeki en fazla etkinin örgütsel belirleyiciler olduğu ve işletmenin yaşı arttıkça büyüme olasılığının azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

İşletmelerin büyümesi önündeki engellerle ilgili ise literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Levy (1993) Sri Lanka'daki deri endüstrisi ve Tanzanya'daki inşaat ve mobilya endüstrisi üzerine yaptığı çalışmada finansmana erişim, finansal olmayan girdiler ve yüksek maliyetin işletmelerin büyümesi üzerindeki üç ana engel olduğunu tespit etmiştir. Bu sonuç finansal kısıtların, işletmelerin büyümesinde çok önemli engeller olduğunu göstermiştir. Pissarides (1999), EBRD'nin (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası) anket verilerini kullanarak, KOBİ'lerin büyümesinin önündeki temel engelin finansman eksikliğinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre geçiş ekonomilerinde, zayıf gelişmiş sermaye piyasalarının varlığı ve devlet bankalarının devlete ya da daha büyük kuruluşlara borç verme olasılığının daha yüksek olması nedeniyle, finansman eksikliğinin, KOBİ'lerin büyümesi önünde bir engel haline geldiğini ortaya koymuştur. Pissarides vd. (2003), Rusya ve Bulgaristan'daki 437 KOBİ CEO'sundan anket verileri kullandıkları çalışmalarında tedarikçilerin dağıtımına hazır olmaması, ülkeye erişim, finansmana erişim ve diğer üretim kısıtlarının, KOBİ'lerin büyümesinin önündeki en büyük engeller olduğunu tespit etmişlerdir. Beck (2007), KOBİ'lerin finansal ve diğer kurumsal engeller tarafından büyük işletmelerden daha fazla kısıtlandığını göstermiştir. Chavis vd. (2010), 2006-2009 Dünya Bankası İşletme Anketi'ni kullandıkları çalışmalarında, incelenen firmaların yüzde 31'inin finansmana erişimin en önemli engel olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca işletmenin yaşı ve finansmana erişimi arasındaki ilişkiyi ele almışlar ve yeni işletmelerin banka finansmanı yerine, gayri resmi finansmana daha fazla bağımlı olduklarını göstermişlerdir. Beck vd. (2005) finansal, yasal ve yolsuzluk ile ilgili problemlerin, işletmenin büyümesini olumsuz olarak etkilediğini göstermişlerdir. Ayrıca bu problemlerin büyüme üzerindeki etkisinin, işletmenin büyüklüğüne bağlı olduğunu ve küçük işletmelerin daha çok etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Şeker ve Correa (2010), Dünya Bankası İşletme Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam artışını araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara Türkiye'de orta ölçekli işletmeler en yavaş büyüyen gruptur. Ayrıca Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerin, Doğu

Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki işletmelere kıyasla daha yavaş büyüdüğü görülmüştür.

3. Araştırma

Bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin, istihdam artışı ile yöneticilerin eğitim düzeyi, işletmenin yer aldığı sektör, işletmenin yaşı, büyüklüğü ve işletmelerin karşılaştıkları engeller arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Türkiye’de faaliyet gösteren 6006 işletmeye uygulanan ve Dünya Bankası tarafından düzenlenen 2015 yılı İşletme Anket verileri kullanılmıştır. Anket soruları işletme sahipleri ve üst düzey yöneticiler tarafından cevaplanmıştır. Katılımcılar kimi durumlarda insan kaynakları yöneticileri ve muhasebecilerin de görüşlerinden faydalanmışlardır. İşletmelerdeki istihdam değişimi, ankette yer alan 2012 ve 2014 yılı çalışan sayıları bilgisinden hareketle hesaplanmış ve bu artışlar kategorik veriye dönüştürülmüştür. Buna göre istihdam değişimi “artış olması (3)”, “sabit kalması (2)”, “azalması (1)” şeklinde üç kategori ile değerlendirilmiştir. İşletmelerin yaşı, anketin yapıldığı yıldan işletmelerin kuruluş yılının çıkarılması ile elde edilmiştir ve “1-5 yıllık (1)”, “6-15 yıllık (2)”, “16 yıl ve üstü (3)” şeklinde üç kategorili hale getirilmiştir. İşletmelerin büyüklüğü çalışan sayılarına göre “mikro (5’ten az)”, “küçük (5-19 arası)”, “orta (20-99 arası)” ve “büyük (100 ve üzeri)” şeklinde dört kategori ile gösterilmiştir. Yöneticilerin eğitim düzeyi “ilköğretim (1)”, “lise (2)”, “lisans (3)” ve “lisansüstü (4)” şeklinde dört kategori ile ifade edilmiştir. İşletmelerin karşılaştıkları en önemli 15 engel ise şu şekilde sıralanmıştır: Finansmana erişim, ülkeye erişim, iş yeri açma izni, yolsuzluk, mahkemeler, hırsızlık-suçlar, gümrük ve ticaret düzenlemeleri, elektrik, yetersiz eğitilmiş işgücü, iş mevzuatı, politik istikrarsızlık, gayri resmi sektördeki rakiplerin uygulamaları, vergi yönetimi, vergi oranları ve ulaşım. Yöneticilerin cinsiyeti ve yöneticilerin benzeri sektörlerdeki tecrübeleri de modele bağımsız değişken olarak ilave edilmiştir. İşletmelerin yer aldıkları sektörler ise üç genel başlıkta incelenmiştir; “üretim (1)”, “perakende (2)” ve “diğer (ağırlıklı hizmet) (3)”.

4. Metodoloji ve Araştırma Sonuçları

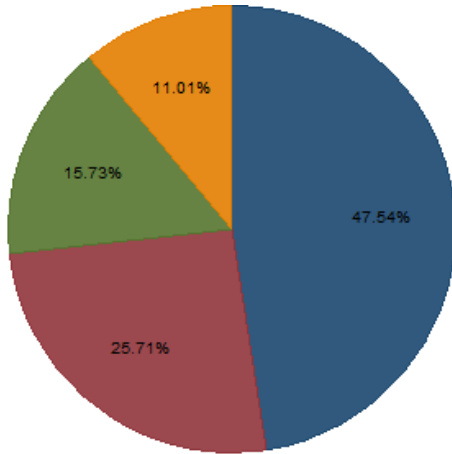
Uygulamanın ilk aşamasında ankette ele alınan şirketlere ait tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Bir sonraki adımda ise uyum analizinden faydalanılarak işletmelerin karşılaştıkları engeller ile işletmelerin büyüklüğü ve yaşları arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Uyum Analizi, herhangi bir dağılıma bağlı olmaksızın veri yapısının ortaya çıkarılmasında kullanılır. Bu analizle, kontenjans tablosundaki satır ve sütunlar arasındaki ilişkinin az boyutlu bir grafikte gösterimi sağlanır. Bu grafiğin gösterimi, kategori profilleri, marjinal olasılıklar ve kıkare uzaklıklarının hesaplanmasına dayanmaktadır (Çılan, 2013). Elde edilen bu grafik ile iki değişkenin kategorileri arasındaki uzaklıklar değerlendirilerek, değişkenler arasındaki ilişki hakkında bilgi edinilir.

Uygulamanın son aşamasında ise çok kategorili lojistik ve lojistik regresyon analizleri ile işletmelerin karşılaştıkları engellerin, işletmelerin yaşının, yöneticilerin eğitim düzeyinin, yöneticilerin tecrübelerinin ve cinsiyetinin istihdam değişimi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Lojistik regresyon analizi, bağımlı değişkenin Binom dağılımına uyması halinde kullanılır ve En Çok Olabilirlik yöntemi ile tahmin edilir. Bağımlı değişken ikili (iki durumlu) olduğundan artıkların normal dağılmaması ve değişen

varyans gibi karşılaşılabilecek sıkıntılar nedeniyle En Küçük Kareler yöntemi tercih edilmez. Çok kategorili lojistik regresyon ise, bağımlı değişkeni ikiden çok düzeyi olan kategorik değişken varlığında kullanılır. Gerek lojistik gerekse çok kategorili lojistik regresyon analizinde bağımsız değişkenler için bir kısıt olmamakla beraber, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının olmaması gerekir. Ayrıca, çok kategorili lojistik regresyon modeli için, bağımlı değişkene ait frekans tablosunda ve bağımlı değişkenlerle bağımsız değişkenlere ait çapraz çarpım tablolarında yer alan frekansların yeterince büyük olması (>5) gerekliliği koşulu Mert (2017)'nin çalışmasında ifade edilmiştir. Ancak bu koşul literatürde yer alan birçok kaynakta yer almamaktadır.

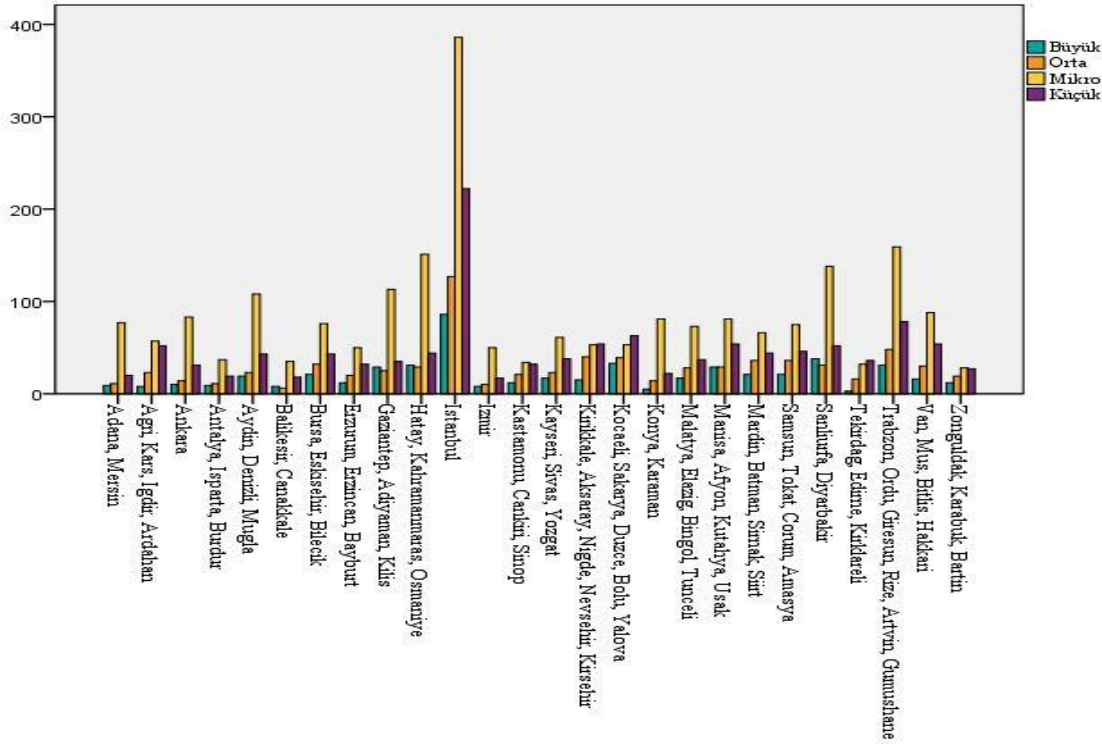
Çok kategorili lojistik regresyon analizinde bağımlı değişkenin bir düzeyi temel alınarak kalan düzey sayısı kadar nispi regresyon tahminleri aynı anda yapılır.

Şekil 1'de ankette yer verilen işletmelerin büyüklüklerinin dağılımı gösterilmiştir. Gözlemlerin yaklaşık olarak %47'si mikro, %26'sı küçük, %16'sı orta ölçekli ve geri kalan %11'i büyük işletmelerden elde edilmiştir.

Şekil 1. İşletme Büyüklüklerinin Dağılımı

Şekil 2, bölgelere göre işletme büyüklüklerini göstermektedir. İşletme sayısı en fazla olan il, 821 ile İstanbul olarak gözükmektedir. Bunu 316 adet işletme ile Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesi takip etmektedir. İşletme sayısı en az olan bölge ise 67 işletmeye sahip olan Balıkesir, Çanakkale bölgesidir. İstanbul'daki işletmelerin %47'si, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesindeki işletmelerin %50.3'ü ve Balıkesir, Çanakkale bölgesindeki işletmelerin %52.2'si mikro ölçektir. Mikro ölçekli işletmelerin oranının fazlalığı diğer bölgeler için de geçerlidir.

Şekil 2. İşletme Büyüklüklerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Tablo 1, işletme büyüklüklerine göre istihdam değişimlerini göstermektedir. Tabloya göre 2014 yılında 2012 yılına kıyasla mikro büyüklükteki işletmelerin %4.5' unda çalışan sayısı azalmış, %10.6'sında ise çalışan sayısı artmıştır. Çalışan sayısında en çok artış olan işletme büyüklükleri sırasıyla küçük, orta, mikro ve büyük şeklindedir. Çalışan sayısında en çok azalma olanlar ise sırasıyla, küçük, mikro, orta ve büyük olanlardır.

İstihdam Değişimi		İşletmenin Büyüklüğü				Toplam
		Büyük	Orta	Küçük	Mikro	
1		73	93	133	101	400
		18.25	23.25	33.25	25.25	100
		14.12	12.64	10.98	4.52	8.51
2		236	354	730	1898	3218
		7.33	11	22.68	58.98	100
		45.65	48.10	60.28	84.88	68.47
3		208	289	348	237	1082
		19.22	26.71	32.16	21.90	100
		40.23	39.27	28.74	10.60	23.02
Toplam		517	736	1211	2236	4700
		11	15.66	25.77	47.57	100
		100	100	100	100	100

Not: Gözelerde yer alan ilk değer frekansı, ikinci değer satıra göre yüzdelik oranı, üçüncü değer ise sütuna göre yüzdelik oranı göstermektedir.

Tablo 1. İşletme Büyüklüklerine Göre İstihdam Değişimleri

Tablo 2 incelendiğinde 2014 yılında 2012 yılına kıyasla 1-5 yıllık işletmelerin %6.55'inde çalışan sayısı azalmış, %21.99'unda ise çalışan sayısı artmıştır. 6-15 yıllık işletmelere bakıldığında işletmelerin %8.09'unda çalışan sayısında azalma, %22.03'ünde ise çalışan sayısında artma görülmektedir. Yaşı 16 yıl ve üstü olan işletmelerin çalışan sayısındaki durumu ise %10.13 azalma ve %25.13 artma şeklinde gerçekleşmiştir.

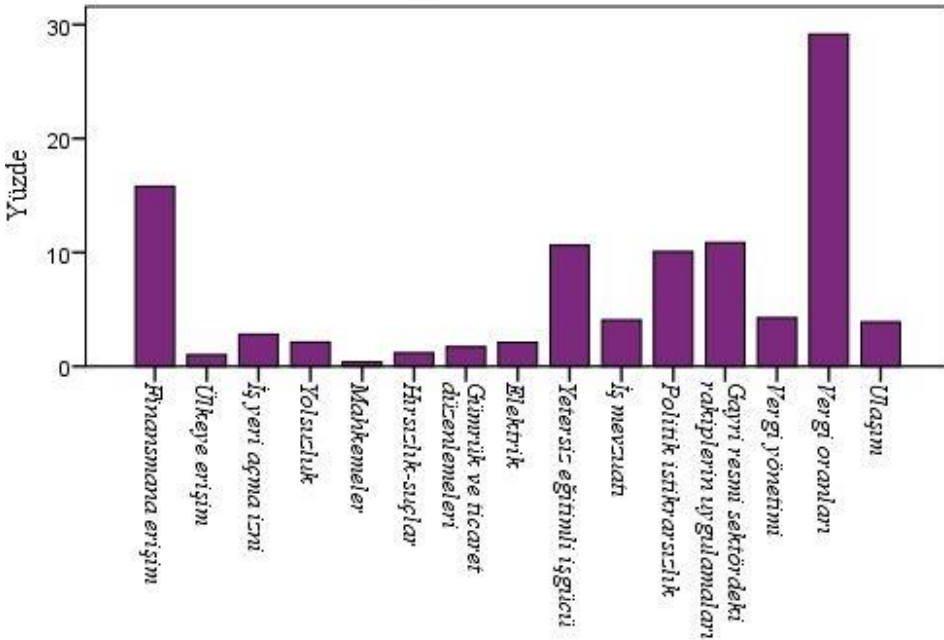

İstihdam Değişimi	İşletmenin Yaşı			Toplam
	1	2	3	
1	56	177	170	403
	13.90	43.92	42.18	100
	6.55	8.09	10.13	8.53
2	611	1529	1087	3227
	18.93	47.38	33.68	100
	71.46	69.88	67.74	68.34
3	188	482	422	1092
	17.22	44.14	38.64	100
	21.99	22.03	25.13	23.13
Toplam	855	2188	1679	4722
	18.11	46.34	35.56	100
	100	100	100	100

Tablo 2. İşletme Yaşlarına Göre İstihdam Değişimi

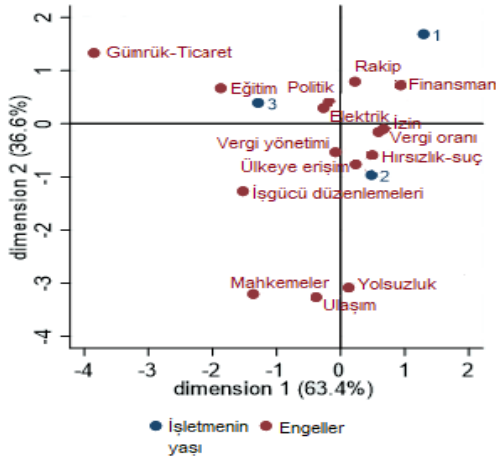
Şekil 3'e göre işletmelerin % 29.14'ü vergi oranlarının fazlalığını ve %15.8'i finansmana erişimde zorluk olmasını büyüme için büyük bir engel olarak belirtmişlerdir. İşletmeler %0.38 oran ile en küçük engel olarak mahkemeleri seçmişlerdir.

Engeller

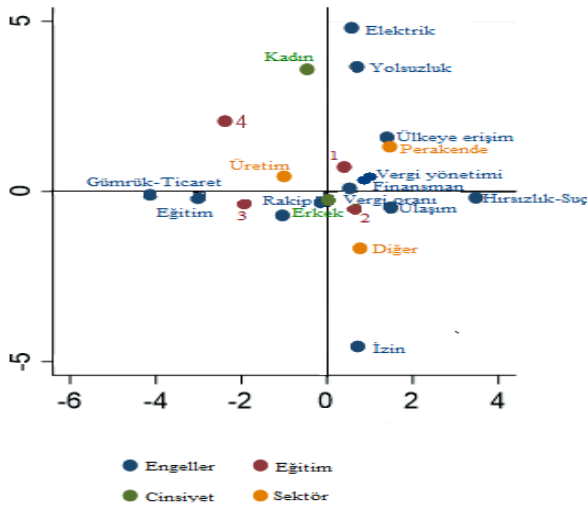
Şekil 3. İşletmelerin Büyümesinde Karşılaşılan Engeller

Şekil 4 incelendiğinde kuruluşu 5 yıl ve altında olan işletmelerin karşılaştıkları en önemli engeller; finansmana erişim, gayri resmi sektördeki rakiplerin uygulamaları, 16 yıl ve üstü işletmelerde politik istikrarsızlık ve yetersiz eğitimli işgücü, 5-15 yıllık işletmelerde ise vergi yönetimi olarak görülmektedir.

Şekil 4. İşletmelerin Karşılaştıkları Engeller ve İşletme Yaşına Ait Uyum Analizi Diyagramı

Şekil 5'te görüldüğü gibi elektrik, yolsuzluk ve iş yeri açma engelleri genel örüntünün dışındadır. Perakende sektörü ile ülkeye erişim engeli arasında ilişki görünmektedir. Üretim sektörü, vergi oranları, vergi yönetimi ve ilköğretim kategorileri yakın mesafededir. İş mevzuatı, ulaşım, yetersiz eğitilmiş işgücü, gümrük ve ticaret düzenlemeleri, lise mezunları kategorileri görece daha yakın mesafededir.

Şekil 5. Bağımsız Değişkenlere İlişkin Uyum Analizi Diyagramı

İstihdam değişimi	Frekans	Yüzde	Kümülatif
1	400	8.51	8.51
2	3218	68.47	76.98
3	1082	23.02	100
Toplam	4700	100	

Tablo 3. Bağımlı Değişkene Ait Frekans Tablosu

Tablo 3'te yer alan bağımlı değişkene ait frekans tablosunda 5 ve 5'ten küçük frekanslar görülmemektedir. Bağımlı değişkenin tek tek bağımsız değişkenlerle çapraz frekans tablolarına bakıldığında, engeller bağımsız değişkeni hariç, diğerlerinde frekansın yeterince büyük (>10) olduğu görülmüştür. Bununla beraber, Tablo 4'te görüldüğü gibi istihdam sayısı azalan şirketlerde 5 ve 5'ten küçük frekanslar göze çarpmaktadır. Çok kategorili lojistik regresyon analizi öncesinde çapraz çarpım

tablolarındaki frekansların büyüklüğünün dikkate alınması gerekliliği koşulu sınırlı sayıda kaynakta dikkate alındığından (Mert, 2017), burada çok kategorili lojistik regresyon sonuçlarına yer verilmiştir. Ancak bir sonraki adımda 5'ten küçük frekanslar dikkate alınarak analiz yeniden değerlendirilmiştir.

Engeller	İstihdam Değişimi			Toplam
	1	2	3	
Finansmana erişim	60	539	143	742
Ülkeye erişim	5	29	14	48
İşyeri açma izni	5	98	29	132
Yolsuzluk	4	77	17	98
Mahkemeler	1	14	3	18
Hırsızlık-suçlar	2	45	8	55
Gümrük-ticaret düzenlemeleri	4	40	36	80
Elektrik	5	80	13	98
Yetersiz eğitilmiş işgücü	56	255	189	500
İş mevzuatı	23	114	53	190
Politik istikrarsızlık	46	298	131	475
Rakiplerin uygulamaları	43	359	108	510
Vergi düzenlemeleri	13	161	24	198
Vergi oranları	124	973	275	1372
Ulaşım	9	136	39	184
Toplam	400	3218	1082	4700

Tablo 4. Engeller ve İstihdam Değişimi Değişkenleri İçin Çapraz Tablo

Tablo 5'te çok kategorili lojistik regresyon modelinin göreceli risk oranları verilmiştir. Göreceli risk oranları (relative risk ratio) aslında tahmin edilen katsayıların üstel halidir ($e^{\text{katsayı tahmini}}$). Modele ait olabilirlik oran kıkare =367 ve p değeri $0.00 < 0.05$ olduğundan çok kategorili lojistik model tahminin anlamlı olduğuna karar verilir (Olabilirlik oran = -3260). Modelde bağımlı değişkenin temel düzeyi istihdam artışı olan (büyüyen) işletmeler olarak seçilmiştir. İstihdam azalmasının olduğu modelde yöneticinin cinsiyeti ve gümrük düzenlemeleri engeli anlamlı olarak bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni için $rrr < 1$ olduğundan yöneticinin erkek olması, işletmenin büyümesi riskini küçülmesi riskine göre arttırmaktadır. Benzer şekilde gümrük düzenlemeleri engeli için de $rrr < 1$ 'dir.

İstihdam değişiminin olmadığı yani sabit durumda kalan işletmelerin olduğu modelde cinsiyet, eğitim düzeyi, sektör, yöneticinin tecrübesi ile engeller değişkeninin gümrük düzenlemeleri, yetersiz eğitilmiş işgücü, politik istikrarsızlık, vergi yönetimi gibi kategorileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunan değişkenlerin hepsinin rrr değerleri < 1 olduğu için şu şekilde yorumlamak mümkündür: Yöneticinin erkek olması, yöneticilerin eğitim düzeyinde ve tecrübelerindeki artış işletmenin büyümesi riskini sabit kalması riskine göre arttırmaktadır. Sektör değişkeninin üretim kategorisi anlamlıdır. Buna göre işletmenin üretim sektöründe yer alması işletmenin büyümesi riskini sabit kalması riskine göre arttırmaktadır.

İstihdam Değişimi	RRR	Z	P> z
1			
Engeller			
Finansmana erişim	.8313823	-0.34	0.735
İşyeri açma izni	.4151665	-1.73	0.084
Yolsuzluk	.5576991	-1.01	0.312
Mahkemeler	.8636944	-0.13	0.900
Hırsızlık-suçlar	.5983818	-0.64	0.524
Gümrük-ticaret düzenlemeleri	.2550166	-2.48	0.013
Elektrik	.904968	-0.18	0.856
Yetersiz eğitilmiş işgücü	.7105223	-1.56	0.119

İstihdam Değişimi	RRR	Z	P> z
İş mevzuatı	1.052854	0.17	0.861
Politik istikrarsızlık	.8513462	-0.70	0.486
Rakiplerin uygulamaları	.961423	-0.17	0.868
Vergi düzenlemeleri	1.297763	0.69	0.490
Vergi oranları	1.096359	0.49	0.626
Ulaşım	.5557993	-1.46	0.143
Cinsiyet			
Erkek	.5445884	-2.61	0.009
Yaş	1.005867	1.12	0.264
Eğitim			
2	.9298229	-0.50	0.617
3	.9169083	-0.54	0.586
4	.4976505	-0.63	0.529
Sektör			
Üretim	.8962653	-0.78	0.438
Perakende	.9311604	-0.37	0.709
Tecrübe	1.003132	0.51	0.613
Sabit	.7183851	-1.04	0.299
2			
Engeller			
Finansmana erişim	.5370397	-1.80	0.072
İşyeri açma izni	.8692172	-0.59	0.552
Yolsuzluk	1.101962	0.34	0.738
Mahkemeler	1.610502	0.73	0.464
Hırsızlık-suçlar	1.18001	0.41	0.679
Gümrük-ticaret düzenlemeleri	.3829627	-3.75	0.000
Elektrik	1.529713	1.34	0.182
Yetersiz eğitilmiş işgücü	.4392124	-5.95	0.000
İş mevzuatı	.6225366	-2.43	0.015
Politik istikrarsızlık	.6580192	-2.91	0.004
Rakiplerin uygulamaları	.9217382	-0.55	0.580
Vergi düzenlemeleri	1.704013	2.21	0.027
Vergi oranları	.9467405	-0.46	0.644
Ulaşım	.8848746	-0.59	0.558
Cinsiyet			
Erkek	.7194028	-2.02	0.044
Yaş	1.004201	1.20	0.229
Eğitim			
2	.5684179	-6.43	0.000
3	.0357258	-10.29	0.000
4	.2350019	-2.33	0.020
Sektör			
Üretim	.6479512	-5.00	0.000
Perakende	1.124796	1.03	0.305
Tecrübe	.9852576	-3.76	0.000
Sabit	12.51865	11.96	0.000
3	(base outcome)		

Tablo 5. Çok kategorili Lojistik Regresyon Modelin Görel Risk Oranlarının (rrr) Tahmini

Uygulamanın son aşamasında ise engeller ve istihdam değişimine ait çapraz tabloda görülen 5 ve 5'ten küçük frekanslar, engeller değişkeninin mahkemeler kategorisi silinerek ve tüm işletmelerin yalnızca %8.5'una karşılık gelen istihdam artışı azalan statüsündeki işletmelerle sabit olan işletmeler birleştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Bağımlı değişken, istihdam artışı olan ve istihdam artışı olmayan işletmeler şeklinde 2 kategori ile ifade edilmiştir. Buradan hareketle elde edilen lojistik regresyon analizine ait bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

İstihdam değişimi	Katsayı	Z	P> z
Engeller			

Finansmana erişim	.5633237	1.68	0.094
İşyeri açma izni	.1989142	0.85	0.394
Yolsuzluk	-.0456647	-0.16	0.874
Hırsızlık-suçlar	-.1268353	-0.32	0.750
Gümrük-ticaret düzenlemeleri	1.010572	4.05	0.000
Elektrik	-.3815385	-1.21	0.227
Yetersiz eğitimli işgücü	.7487529	5.57	0.000
İş mevzuatı	.3964952	2.08	0.037
Politik istikrarsızlık	.3848516	2.73	0.006
Rakiplerin uygulamaları	.0773977	0.53	0.594
Vergi düzenlemeleri	-.5084919	-2.13	0.034
Vergi oranları	.0372721	0.32	0.749
Ulaşım	.1615213	0.78	0.434
Cinsiyet			
Erkek	.3663315	2.28	0.023
Yaş	-.0045494	-1.34	0.181
Eğitim			
2	.5108931	5.90	0.000
3	.9019861	9.20	0.000
4	1.361716	2.27	0.023
Sektör			
Üretim	.3983272	4.66	0.000
Perakende	-.0913664	-0.81	0.421
Tecrübe	.0125529	3.25	0.001
Sabit	-2.560248	-12.32	0.000

Tablo 6. Lojistik Regresyon Modelinin Tahmin Sonuçları

Tablo 6'da yer alan lojistik regresyon modeline ait olabilirlik oran $kikare = 256$ ve p değeri $0.00 < 0.05$ olduğundan çok kategorili lojistik model tahminin anlamlı olduğuna karar verilmektedir (Olabilirlik oran $= -2399$). Tahmin sonuçlarına göre yöneticinin eğitim düzeyi ve yöneticinin tecrübesi arttıkça işletmenin istihdamında artış olma olasılığının arttığı ve üretim sektöründe olan işletmelerde istihdam artışının olması olasılığının daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, işletmelerin yaşı anlamlı bulunmamıştır. Yöneticinin erkek olması işletmelerde istihdam artışının olması olasılığını arttırmaktadır. Engeller değişkeninin temel kategorisi finansal kaynaklara erişim olarak alınmıştır. Bu temel değişkene göre kıyaslama yapmak zor olacağından doğrudan gümrük yönetmelikleri, yetersiz eğitimli işgücü, iş mevzuatı, politik istikrarsızlık ve vergi yönetimi engellerinin istihdam artışında etkili olduğu söylenebilir. (Karşılaşılan engelin yetersiz eğitimli işgücü sayısı olması, finansmana erişim engeline kıyasla işletmenin istihdamında artış olasılığını artırır. Karşılaşılan engelin vergi yönetimi olması finansmana erişim engeline kıyasla işletmelerin istihdam artış olasılığını azaltır.)

5. Sonuç

İşletmeler topluma ekonomik ve sosyal açıdan fayda sağlayan üretim birimleridir. Bir büyüme göstergesi olan istihdam artışını etkileyen faktörlerin bir kısmı literatürde işletmenin büyüklüğü ve yaşı, teknoloji, yöneticilerin eğitim düzeyi; altyapıda, finansal olanaklarda ve düzenleyici kuruluşlardaki sorunsuz işleyiş olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada Dünya Bankası'nın düzenlediği 2015 yılı İşletme Anketlerinden faydalanılarak Türkiye'de faaliyet gösteren 6006 işletmenin istihdam değişimini etkileyen faktörler ele alınmıştır. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, anket verilerinden hareketle işletmelerin altyapıda, finansal olanaklarda ve düzenleyici kuruluşlarda karşılaştıkları çeşitli engellerin işletmelerin istihdam artışı üzerindeki etkileri ile bu engellerin işletmelerin bağlı oldukları sektör ve işletmelerin yaşları

arasındaki ilişki araştırılmıştır. Uyum ve Lojistik Regresyon Analizlerinden hareketle elde edilen sonuçlara göre, yaşı 5 yıl ve altında olan işletmelerin karşılaştıkları en önemli engeller; finansmana erişim, gayri resmi sektördeki rakiplerin uygulamaları, yaşı 16 yıl ve üstü işletmelerde politik istikrarsızlık ve yetersiz eğitilmiş işgücü, yaşı 5-15 yıllık işletmelerde ise vergi yönetimidir. Perakende sektörü için en önemli engel ülkeye erişim olarak görülmektedir. Üretim sektörünü en çok vergi oranları ve vergi yönetiminde çıkan engeller etkilemektedir. Literatürdeki bulgularla uyumlu olarak yöneticinin eğitim düzeyi ve yöneticinin tecrübesi arttıkça işletmenin istihdamında artış olma olasılığı artmaktadır. Üretim sektöründe olan işletmelerde istihdam artışının olması olasılığının diğer sektörlerle göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, Dunne, Roberts ve Samuelson (1989), Evans (1987a, 1987b)'den farklı olarak işletmelerin yaşı anlamlı bulunmamıştır. E. Fischer (1992), Fischer vd. (1993), Fairlie ve Robb (2009), Singh vd. (2001), Watson (2002), Harrison ve Mason (2007)'nin çalışmalarını destekleyecek şekilde yöneticinin erkek olması işletmelerde istihdam artışının olması olasılığını arttırmaktadır. Gümrük yönetmelikleri, yetersiz eğitilmiş işgücü, iş mevzuatı, politik istikrarsızlık ve vergi yönetimi engellerinin istihdam artışında etkili olduğu söylenebilir.

Bu ankette işletmelerin altyapıda, finansal olanaklarda ve düzenleyici kuruluşlarda karşılaştıkları çeşitli engellerle ilgili sorulara yer verilmiş ve bu doğrultuda verilen yanıtlar değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde önemli bir yer tutan, bilişim teknolojileri ve endüstriyel faaliyetleri bir araya getiren Endüstri 4.0 kavramına ilişkin bir ölçme sorusu bu ankette yer almadığından, Endüstri 4.0'ın istihdam artışı üzerindeki etkisi çalışmanın kapsamında ele alınamamıştır.

Kaynakça

- Akman, A. (2007), KOBİler ve Ekonomideki Yeri, 10 Ekim 2018 tarihinde http://www.memleket.com.tr/news_detail.php?id=12797 adresinden erişildi.
- Alpman, O., Demir H., Oktav M., Ü. N. (1993), İşletme Ekonomisi ve Yönetim, 3. Baskı, İstanbul: Beta basın yayım dağıtım.
- Barkham, R., Gudgin, G., Hart, M., & Hanvey, E. (1996), The Determinants of Small Firm Growth: an inter-regional study in the UK, 1986-90 Jessica Kingsley. London.
- Bayram, M. Ü. (2017), İşletmelerin Ekonomideki Önemi ve İşletme Yönetimi, 10 Ekim 2018 tarihinde <http://blog.milliyet.com.tr/isletmelerin-ekonomideki-onemi-ve-isletme-yonetimi/Blog/?BlogNo=564493> adresinden erişildi.
- Beck, T. (2007), Financing Constraints of SME's in Developing Countries: Evidence, Determinants and Solutions, KDI 36th Anniversary International Conference (ss. 26-27).
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2005), Financial and Legal Constraints To Growth: Does Firm Size Matter?, The Journal of Finance, 60(1), 137-177.
- Beysi, G. (2018), KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisine Katkıları, 10 Ekim 2018 tarihinde <https://www.kobice.com/genel/kobilerin-turkiye-ekonomisine-katkilari/> adresinden erişildi.
- Bravo-Biosca, A., Menon, C., & Criscuolo, C. (2016), What Drives The Dynamics of Business Growth?, Economic Policy, 31(88), 703-742.
- Chavis, L., Klapper, L., & Love, I. (2010), International Differences in Entrepreneurial Finance, Age, 1, 2.
- Çılan, Ç. A. (2013), Sosyal Bilimlerde Kategorik Verilerle İlişki Analizi, (2. Baskı). Pegem Yayıncılık.
- Cliff, J. E. (1998), Does One Size Fit All? Exploring The Relationship Between Attitudes Towards Growth, Gender, Journal of Business Venturing, 13(6), 523-543.
- Coad, A. (2007), Firm Growth: A Survey, Max Planck Institute of Economics, Papers on Economics and Evolution No. 0703, Jena.

- Cooley, T. F., & Quadrini, V. (2001), Financial Markets and Firm Dynamics, *American Economic Review*, 91(5), 1286–1310.
- Cooney, T. M., & Malinen, P. (2004). Firm Growth as a Research Issue in New Perspectives on Firm Growth, European Council for Small Business and Entrepreneurship Publication.
- Evans, D. S. (1987a), Tests of Alternative Theories of Firm Growth, *Journal of Political Economy*, 95(4), 657–674.
- Evans, D. S. (1987b), The Relationship Between Firm Growth, Size, and Age: Estimates for 100 Manufacturing Industries, *The Journal of Industrial Economics*, 567–581.
- Fairlie, R. W., & Robb, A. M. (2009), Gender Differences in Business Performance: Evidence From The Characteristics of Business Owners Survey, *Small Business Economics*, 33(4), 375.
- Fischer, E. (1992), Sex Differences and Small-Business Performance Among Canadian Retailers and Service Providers, *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 9(4), 2–13.
- Fischer, E. M., Reuber, A. R., & Dyke, L. S. (1993), A Theoretical Overview and Extension Of Research On Sex, Gender, And Entrepreneurship, *Journal of Business Venturing*, 8(2), 151–168.
- Forsyth, D. M., & Hall, J. (2000), Financial performance and the size of a business, Orator Corporation.
- Geroski, P. A. (2002), The Growth of Firms in Theory And in Practice, Competence, Governance, and Entrepreneurship-Advances in Economic Strategy Research.
- Harrison, R. T., & Mason, C. M. (2007), Does Gender Matter? Women Business Angels And The Supply of Entrepreneurial Finance, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31(3), 445–472.
- İskenderoğlu, Ö. (2008), İşletmelerin Büyümesinde Büyüklüğün Etkisi: Türkiye İçin Bir İnceleme, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Johnsen, G. J., & McMahan, R. G. P. (2005), The Pecking Order Theory and SME's Financing: Insight Into Themediterranean Area and A Study in Themoroccan Context. *International Small Business Journal*, 23(2), 115–142.
- Jovanovic, B. (1982), Selection and the Evolution of Industry, *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 649–670.
- Kadrizade, R. (1986). İşletmelerde Büyüme ve Türkiye'deki İşletmelerde Büyüme Büyüklük ve Karlılık İlişkileri. İstanbul Üniversitesi.
- Klette, T. J., & Kortum, S. (2004), Innovating Firms And Aggregate Innovation, *Journal of Political Economy*, 112(5), 986–1018.
- Külahçı, E. (1988), Büyüme Yamaç Edinen İşletmelerde Finansal Yapı Dengesi: Sorunlar ve Örnek Bir Uygulama, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Levy, B. (1993), Obstacles to Developing Indigenous Small and Medium Enterprises: An Empirical Assessment, *The World Bank Economic Review*, 7(1), 65–83.
- Love, I. (2003), Financial Development and Financing Constraints: International Evidence From The Structural Investment Model, *The Review of Financial Studies*, 16(3), 765–791.
- Magoutas, A., Agiomirgianakis, G., & Papadogonas, T. (2011), Education and firm performance: Empirical evidence from Greece, *International Journal of Economic Research*, 8(2), 141–152.
- Mert, M. (2017), Yatay Kesit Veri Analizi Bilgisayar Uygulamaları, Detay Yayıncılık.
- Onaral, I. (2015), İşletmelerin Ekonomideki Önemi, 09 Ekim 2018 tarihinde http://www.ekodialog.com/isletme_ekonomisi/isletmelerin_onemi.html adresinden erişildi.
- Pissarides, F. (1999), Is Lack of Funds The Main Obstacle To Growth? EBRD's Experience With Small- And Medium-Sized Businesses İn Central And Eastern Europe, *Journal of Business Venturing*, 14(5–6), 519–539.
- Pissarides, F., Singer, M., & Svejnar, J. (2003), Objectives and Constraints of Entrepreneurs: Evidence From Small and Medium Size Enterprises in Russia and Bulgaria, *Journal of Comparative Economics*, 31(3), 503–531.
- Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1998), Law and Finance. *Journal of Political Economy*, 106(6), 1113–1155.
- Queiró, F. (2016), The Effect of Manager Education On Firm Growth, *OJ Econ*, 118(4), 1169–1208.
- Rajan, R., & Zingales, L. (1998), Financial Development and Growth, *American Economic Review*, 88(3), 559–586.

- Singh, S. P., Reynolds, R. G., & Muhammad, S. (2001), A Gender-Based Performance Analysis of Micro and Small Enterprises in Java, Indonesia, *Journal of Small Business Management*, 39(2), 174–182.
- Şeker, M. & Correa, P. G., (2010), Obstacles To Growth For Small and Medium Enterprises in Turkey, The World Bank.
- TÜİK, (2015), İstatistiklerle Türkiye, 10 Ekim 2018 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7330775/7339623/Turkey+_in_statistics_2015.pdf/317c6386-e51c-45de-85b0-ff671e3760f8 adresinden erişildi.
- Watson, J. (2002), Comparing The Performance of Male and Female-Controlled Businesses: Relating Outputs To Inputs, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 26(3), 91–100.
- Wurgler, J. (2000), Financial Markets and The Allocation of Capital, *Journal of Financial Economics*, 58(1–2), 187–214.
- Yasuda, T. (2005), Firm Growth, Size, Age And Behavior in Japanese Manufacturing, *Small Business Economics*, 24(1), 1–15.
- Zampetakis, L. A., Bakatsaki, M., Kafetsios, K., & Moustakis, V. S. (2016), Sex Differences in Entrepreneurs' Business Growth Intentions: An Identity Approach, *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 5(1), 29.
- Zhou, H., & De Wit, G. (2009), Determinants and Dimensions of Firm Growth, SCALES EIM Research Reports (H200903).